

VOYAGA YETMAGAN SHAXSLARNING MEHNAT QILISH HUQUQI

Rahimova Umidaxon Tursunaliyevna

Farg'ona viloyati, Furqat tuman kasb hunar maktabi

Davlat va huquq asoslari fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolaning dolzarbligi shundaki, unda voyaga yetmagan shaxslar mehnat qilish bog'liq ijtimoiy munosabatlarga kirishishi munosabati bilan yuzaga keladigan huquqlari hamda ushbu huquqlarning xalqaro normalar va O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida o'z belgilab qo'yilganligi o'z aksini topgan.

Kalit so'zlar: Voyaga yetmagan shaxslar, Xalqaro Mehnat Tashkiloti, Bola huquqlari, mehnat, ta'lim tarbiya.

Mamlakatimizda voyaga yetmaganlarning huquq va erkinliklarini himoya qilish hamda qonuniy manfaatlarini ta'minlash davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. O'zbekiston MDH davlatlari orasida birinchilardan bo'lib 1992 yili «Bola huquqlari to'g'risida»gi Konvensiyani ratifikatsiya qildi. Milliy qonunchiligimizni konvensiya qoidalariga implementatsiya qilish asnosida 2008 yil 7 yanvarda «Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida»gi Qonun qabul qilindi. Ayniqsa, so'ngi yillarda mamlakatimizda voyaga yetmaganlarning huquq va erkinliklarini ta'minlash bilan bog'liq islohotlar natijasi halqaro hamjamiyat tomonidan ham munosib baholanmoqda. Xususan, Xalqaro Mehnat tashkilotining O'zbekiston Respublikasida amalga oshirgan monitoring natijasida hamda dunyo hamjamiyati vakillari bolalar mehnati va majburiy mehnatga barham berish bo'yicha O'zbekistonda ijobiy ishlar qilinganini e'tirof etdi.

2019 yilning 1 aprelida Bryussel shahrida e'lon qilingan Xalqaro mehnat tashkilotining hisobotida Jahon banki O'zbekiston paxta sanoatida bolalar va majburiy mehnatdan tizimli foydalanishga barham berilgani e'lon qilindi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh assambleyasining 75-sessiyasida o'zbek tilida nutq so'zlab unda inson huquqlari sohasidagi holat ham butunlay o'zgarganligi hamda majburiy va bolalar mehnati to'liq tugatilganligi ma'lum qilindi. BMTning Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi talablariga rioya etilishini ta'minlash maqsadida 2019 yilning 22 aprel kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Bola huquqlari kafolatlarini yana-da kuchaytirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi 4296-sonli qarori qabul qilindi. Mazkur qarorga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Inson huquqlari bo'yicha vakili (ombudsman) o'rinbosari — Bola huquqlari bo'yicha vakil lavozimi joriy etildi va Kotibiyat tuzilmasida bola

huquqlarini ta'minlash faoliyatiga ko'maklashuvchi yangi sektor tuzildi. Bugungi kunda mamlkatimizda voyaga yetmaganlarning huquq va erkinliklarini himoya qilishda Bola huquqlari bo'yicha vakili o'zining munosib hissasini qo'shib kelmoqda. Joriy yilning 6 oyi davomida Bola huquqlari bo'yicha vakil tomonidan bola huquqlarini ta'minlash yuzasidan Qashqadaryo, Toshkent, Andijon, Jizzax, Sirdaryo, Farg'ona, Namangan viloyatlari va Toshkent shahrida joylashgan muassasalarida 30 dan ortiq monitoringlar o'tkazildi.

Xususan, Bola huquqlari bo'yicha Vakil tomonidan respublikamizdagi ixtisoslashtirilgan o'quv-tarbiya muassasalarida, jumladan "Maxsus yengil sanoat kasb-hunar koleji", "Respublika qiz bolalar o'quv-tarbiya muassasasi" hamda "Respublika o'g'il bolalar o'quv-tarbiya muassasa"larida monitoring amalga oshirildi. Monitoring doirasida ushbu muassasalardagi voyaga yetmaganlar bilan uchrashuvlar o'tkazildi. Uchrashuv jarayonida muassasalarga joylashtirish sabablari, u yerdagi sharoitlar va ular bilan muomalada bo'lish, tibbiy xizmat ko'rsatish, ovqatlantirish, mehnat, tarbiyaviy va ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etish samaradorligi o'rganildi. Monitoring natijalari tahlili ixtisoslashtirilgan o'quv-tarbiya muassasalarida voyaga yetmaganlar huquqlari va erkinliklarini himoya qilish samaradorligiga ta'sir ko'rsatadigan bir qator masalalarni aniqlash imkonini berdi. Jumladan:- voyaga yetmaganlarni ixtisoslashtirilgan o'quv-tarbiya muassasalariga joylashtirishda oiladagi ijtimoiy muhitning yomonligi, ota-ona yoki ota-ona o'rnini bosuvchi shaxslarning farzand tarbiyasiga be'etibor bo'lishi sabab bo'layotganligi; Vaholangki, BMTning voyaga yetmaganlar orasida jinoyatning oldini olish uchun boshqaruv prinsiplarining (Ar-Riyod boshqaruv prinsiplari) 12-bandida oila bolalarni jamiyatdagi hayotga tayyorlash uchun mas'ul bo'lgan asosiy birlik bo'lgani uchun, hukumat va jamoat institutlari oilaning, butunligini saqlashga harakat qilishlari kerakligi, jamiyat oilalarga bolalarni parvarish qilish va himoya qilish, ularning jismoniy va ruhiy salomatligini yaxshilashda yordam berishga majburligi, bolalar uchun kunduzgi parvarishlashni o'z ichiga olgan holda, yetarli darajada choralar ko'rish kerakligi ta'kidlangan.- voyaga yetmagan tomonidan huquqbuzarlik sodir etilmagan bo'lsada, uning yaqin qarindoshlarining murojaatiga asosan maxsus turdagi o'quv muassasasiga voyaga yetguniga qadar joylashtirilayotganligi; Ar-Riyod boshqaruv prinsiplarining 46-bandida voyaga yetmaganlarni ta'lim va axloq tuzatish muassasalariga joylashtirish eng so'nggi chora sifatida va eng kam zarur muddat davomida, ularning eng ustun manfaatlari bo'yicha belgilanishi lozimligi ta'kidlangan.

- voyaga yetmaganni ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish markaziga joylashtirish to'g'risida materiallarni tayyorlash hamda sudlar tomonidan ko'rib chiqilishida ba'zi hollarda qonunda belgilangan talablarga amal qilinmaganligi. Xususan, O'zbekiston

Respublikasining “Voyaga yetmaganlar o‘rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonunning 26-moddasida “O‘ziga nisbatan ijtimoiy-huquqiy yordam ko‘rsatish markaziga joylashtirish to‘g‘risidagi iltimosnoma ko‘rib chiqilayotganda voyaga yetmagan, prokuror, vasiylik va homiylik organining, ichki ishlar organining vakillari sud majlisida ishtirok etishi shart” ekanligi belgilangan bo‘lsada ba’zi hollarda sud ishida voyaga yetmagan yoki mas’ul idora xodimlarining ishtirok etmaganligi;

Bola huquqlari bo‘yicha Vakil tomonidan olib borilgan monitoring natijalarini umumlashtirish hamda kelib tushgan murojaatlarning tahlili voyaga yetmaganlarning huquq va erkinliklarini himoya qilishga qaratilgan normativ huquqiy hujjatlarni yanada takomillashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqish imkonini berdi:- mehrshafqat va insonparvarlik tamoyillariga asoslanib sodir etgan qilmishining ahamiyatini to‘la ravishda anglab yetgan voyaga yetmaganlarni ijtimoiy-huquqiy yordam ko‘rsatish markazidan muddatidan oldin ozod etish talablarini belgilash; - voyaga yetmaganlar ishlari bo‘yicha idoralararo komissiyalar tarkibiga O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Inson huquqlari bo‘yicha Vakili (Ombudsman) o‘rinbosari – Bola huquqlari bo‘yicha Vakil va uning joylardagi mintaqaviy vakillarini ham kiritib o‘tish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi
2. O. Karimova, N. Ismatova «Davlat va huquq asoslari»
3. Qayimovna N. N. Naqshbandiya tariqati va uning ma’naviy jihatlari // *SAMARALI TA’LIM VA BARQAROR INNOVATSIYALAR*. – 2023. – T. 1. – №. 4. – C. 225-231.
4. Qayimovna, Nematova Nilufar. "Naqshbandiya tariqati va uning ma’naviy jihatlari." *SAMARALI TA’LIM VA BARQAROR INNOVATSIYALAR* 1.4 (2023): 225-231.
5. Qayimovna, N. N. (2023). Naqshbandiya tariqati va uning ma’naviy jihatlari. *SAMARALI TA’LIM VA BARQAROR INNOVATSIYALAR*, 1(4), 225-231.